

Промените в труда, предизвикани от въздействието на глобализацията

Съвременната глобална промяна на използваните технологии протича с много бързи темпове. Международният опит показва, че именно тя е в основата на съвременните държавни и междудържавни стратегии и политики за обществено развитие. Те се основават на качествените промени в човешкото мислене. В условията на глобалната технологична промяна все повече скоростта, механизмите и пътищата за разпространение на новите технологии са тези, които определят икономическия растеж и основния акцент на държавната политика в напредналите страни.

Политикоикономическият подход при изследване на технологичната промяна разглежда технологията като отношение между хората в производствения процес. Признава се водещата роля на производството в развитието на обществото. Но идеята за огромните производствени възможности, откриващи се с автоматизацията, се допълва с опасенията от съпровождащата ги масова безработица и необходимостта от нова форма на активна държавна намеса в икономиката и обществото с цел ускоряване на социалните преобразувания. Със своята скорост глобалната технологична промяна оказва бързо преобразуващо въздействие върху развитието на обществото.

Съвременната глобализация поставя началото на окончателното отмиране на капитализма, изчезването му като общественоикономическа система. Тя е процес на излизане от локалното, местното; на създаване на нови връзки и комуникации с външния свят и превръщането му в свой свят; на преодоляване на националното, на разстоянията; на нарастване на обобществяването на труда, производството и културата, на размяната и на икономиката; на създаване и спазване на общи правила на търговия, на поведение и т.н. Социалното развитие винаги е силно противоречив процес. Разнообразието, породено от различни култури, традиции, особености на бита, географията, е и ще бъде един от най-важните източници на развитие на човешкия интелект.

Основните характеристики на съвременната глобализация са засилената автоматизация, както и намаляването на непосредствения труд в производството. Рязко намалява участието на труда в сферата на материалното производство. През 1869 г. 40% от БВП на САЩ се създават в селското стопанство, в което са заети 60% от работната сила. През 1991 г. в този отрасъл се създава само 1.4% от БВП, а ангажираната работна сила е 1.9%. Аналогични процеси настъпват и в Англия,

Франция, Германия и др. Въпреки намаляването на ролята на непосредствено ангажирания труд, неговата производителност, както и добивите нарастват изключително бързо и през 90-те години един час труд на американския фермер дава близо 400кг пшеница. Промислената продукция през 1973 г. е произведена в същия обем, а през 1988 г. – само с една пета от работниците. Това означава, че за 15 години от веки пет работника 4 са станали излишни. В началото на века БВП на страната се е създавал главно в промишлеността – 80%. Сега в САЩ въпреки икономическия подем, в който се намират, в този отрасъл са заети по-малко от 15%, а в услугите – повече от 75% от общата работна сила.

През XX век настъпват много промени в работното време и социалния статут на работническата класа. През 1914 г. средната продължителност на работното време е 3000 ч. годишно, а сега в САЩ тя е 1800 ч., в Германия – 1650 ч., а в някои страни от ЕС вече се говори за преминаване към 35-часова работна седмица. Много показателни са данните за производството на леки коли. В заводите на “Нисан” – Съдърленд, Англия, през 1990 г. един работник за една година е произвел 24 коли, а през 1998 г. – 98 (данните за “Фиат”, “Сеат”, “Форд”, “Опел” и др. са съответно между 77 – 70 коли). Трябва да се отбележи фактът, че увеличеното производство (повече от четири пъти за осем години) не се дължи на труда, а на внедрената роботика, автоматика и компютризация. Обезлюдяването на промишленото производство нараства с изключително бързи темпове, едновременно с което се повишава и безработицата. Изчислението показва, че цената на труда в цената за монтажа на една кола е 2%. От приведените данни ясно личи, че трудът престава да бъде определящият фактор в материалното производство. През последните 30 години индустриалната работническа класа обедня значително и беше обхваната от масова безработица, която все повече нараства. Наемният труд намалява, защото има излишък на работна ръка. Това съвсем не означава ликвидиране на съществуващата индустрия. Напротив, производството на материални блага се разнообразява и нараства много по-ускорено, предизвикано от бързите промени в потребителските предпочитания. Но в индустриалното производство настъпват някои съществени промени: масовото серийно производство се замества от поръчки за специално оборудване, а гъвкавите автоматизирани системи изискват бързо преустройство за нова продукция. Това от своя страна изисква силно развитие на научноизследователската и консултантската дейност. Променя се профилът на обковения работник – от тесен специалист, изпълняващ само една операция на конвейра, сега той е висококвалифициран, способен да замести всеки един от колегите си. Това показва, че бъдещото развитие на производството ще става все по-наукоемко и високостойностно, автоматизирано до пълното му обезлюдяване.

Ако в сферата на материалното производство настъпват такива радикални промени, то какво да кажем за силно развиващото се производство на информационни технологии. Високата пазарна стойност на софтуера е резултат от интелектуалния капитал вложен в него. Преди години съотношението между цените на хардуера и софтуера беше 80

към 20, а сега е обратно – 20 към 80 в полза на софтуера. На пазара на продуктите от чисто научната и изследователска дейност са с много по-висока доходност от иновацията като тяхно приложение в даден вид производство.

Внимателното вглеждане в настъпилите промени, които носи глобалната икономика, показва, че на мястото на материалното производство като определящ фактор на общественото развитие вече е факт информационното. Има обаче съществена разлика между материалното и информационното производство. Трудът, създаващ стойност, е овеществен в материално благо и се отчуждава от работника. Обратно, творческият труд, макар и в екип, е неповторим, уникален, индивидуален. Не се измерва чрез работното време, а чрез вложената в него идея, от значението на новото, което носи информационният продукт. Трудът вече се оценява по полезността, която носи. През последните години нарастна и ролята на мениджърите, като основни фигури, управляващи производствения процес зад компютъра си.

Много интересни са разсъжденията на Робърт Рич в неговата книга “Трудът на нациите” за ролята на тези бизнесмени, както и на отделни личности, които разполагат с голяма информация, а самите те са висококвалифицирани творци и изпълнители, консултанти в областта на финансите, правото, спорта, здравеопазването, културата, шоубизнеса и др. области на социалната дейност. Той ги нарича “символни анализатори”, защото работят главно с компютър. Те са свързани с глобалния финансов капитал, работят на световната сцена, по принцип са космополити, заработват много високи доходи, обособяват се в отделни жилищни райони, превръщат се в затворена прослойка, като ограничават контактите със среди извън техните групи. Робърт Рич изказва своите опасения, свързани с въпроса, ако хора от този род, едно изключително богато и знаещо малцинство, ненавиждащо другите, освен своята икономическа власт придобие и политическа и установи диктатура, каква би била съдбата на обикновените хора, на нацията и даже на света?

Друг голям проблем е прерастването на фиксирания капитал във фиктивен, а на фиктивния във виртуален и обратно. Това периодично се наблюдава при избухващите финансови кризи. Движението на финансовия капитал приема главно парична форма. Но при наличието на разплащателни карти функцията на парите като средство за обръщение, като платежно средство и като световни пари е поета от капитала, тъй като те се намират като авоари по сметки в банките. Циркулацията на парите е почти изчезнала поради въвеждането на разплащателните карти. Фактически движението на парите вече е повече виртуално, отколкото реално. Този проблем не може да не се свърже с виртуалния свят, който сега нараства със страшна скорост. Това са сделки по Интернет, хирургически операции от разстояние, виртуално образование, конференции между хора от цял свят и т.н. Виртуалното става все повече част от реалния свят. Но

това не е светът на капитала и физическия труд. Няма я старата класова структура. Сега има крайно богати и крайно бедни хора и държави. Безработицата вече е съставна част от цялостната картина на обществото.

Общикономическите влияния върху заетостта се определят решаващо от това дали се отнасят за продукти, предизвикващи допълнително потребление (например калкулатори) или за такива, които отчасти или изцяло заместват вече съществуващи продукти (например цветни телевизори и компактдискове) – или защото поемат техните функции по по-добър начин, или защото разходите за потребление се преразпределят поради съкръщаване в доходите. Развитието на тези продукти изисква допълнителна работна сила. Следователно разширяването на съществуващи или заемането на нови пазари води до нарастване на работните места, така че за продуктовете иновацията биха могли да се предполагат ефекти, изискващи увеличаване на заетостта. При висок ефект на заместване на наличните блага може да се постигне значително увеличаване на заетостта, ако продуктовете иновация се реализира от нови фирми, които чрез силна конкуренция и ниски цени повишават потребителското търсене.

Въвеждането на нови технологии в отделна фирма може да измени относителната производителност на труда и капитала при равни други условия и при оптимално съотношение на прилагането на тези фактори в производствения процес. Свързаното с новите технологии повишаване на производителността на отделни или на всички фактори на производството води до понижаване разходите за единица продукт. Ако се понижат цените, то търсенето, а при равни други условия и повишаването на заетостта, зависят от ценовата еластичност на дадения продукт. При всички случаи се увеличават реалните доходи. Това води до повишаване на продуктовете търсене и редуциране на предлагането на труд, чийто обхват се определя от еластичността на реалната работна заплата.

Съвременната материално-техническа база обуславя закономерната тенденция към повишаване концентрацията на производството, към уедряване на неговите размери. Концентрацията на производството е необходимо условие за ефективното използване на съвременните скъпоструващи елементи на физическия капитал, за усъвършенстване технологията на производството, за ефективното внедряване на модерни системи за управление, за осъществяване на научноизследователска и конструкторска дейност при непрекъснато нарастващите разходи за нейното финансиране и за ефективно използване на резултатите ѝ в непосредственото производство, за усъвършенстване организацията на труда и производството, за повишаване рентабилността на производството и на неговата конкурентоспособност и т.н. Концентрацията на производството следователно създава предпоставки за оптимизиране на неговия размер.

От една страна, техническият прогрес е свързан с повишаване качеството на живот, от друга обаче, води до съкращаване на работни места вследствие овладяването на нови технологии. Към това се прибавя и зависимостта на националния технически прогрес от международното развитие. Но при анализа трябва да се отчете и това, че загубата на работни места за едни предприятия може да води до увеличаване на заетостта в други. Така че икономическият ефект остава неясен.